

Sygn. akt II UK 566/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 stycznia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Piotr Prusinowski (przewodniczący)
SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec
SSA Marek Procek (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku A.M.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O.
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 12 stycznia 2017 r.,
skargi kasacyjnej Rzecznika Praw Obywatelskich od wyroku Sądu Apelacyjnego
[...]
z dnia 16 września 2014 r., sygn. akt III AUa .../14,

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu [...] do ponownego rozpoznania.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 18 grudnia 2013 r. Sąd Okręgowy w O. oddalił odwołanie ubezpieczonego A.M. od decyzji organu rentowego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. z dnia 26 września 2012 r., odmawiającej przyznania

prawa do, opisanej normą art. 184 w związku z art. 39 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm. – zwanej dalej „ustawą emerytalną”), emerytury.

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczony H. M., urodzony 6 stycznia 1951 r., nie jest członkiem otwartego funduszu emerytalnego. Po rozpoznaniu wniosku z dnia 8 sierpnia 2011 r., decyzją z dnia 26 września 2012 r. organ rentowy odmówił mu wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych, wskazując w uzasadnieniu, że na dzień 1 stycznia 1999 r. wnioskodawca nie udokumentował 15 lat stażu pracy warunkach szczególnych, a jedynie 8 lat 1 miesiąc i 18 dni tego rodzaju pracy oraz nie spełnił przesłanki 25 lat ogólnego stażu emerytalnego, dokumentując jedynie okres 24 lat, 8 miesięcy i 20 dni okresów składkowych i nieskładkowych. Odnosząc się do przesłanki ogólnego stażu emerytalnego, Sąd Okręgowy dał wiarę wyjaśnieniom wnioskodawcy na okoliczność wykonywania przez niego pracy w gospodarstwie rolnym w okresie przerw wakacyjnych w latach odbywania przez niego nauki w technikum. Z tego względu, po doliczeniu 10 miesięcy okresów uzupełniających obejmujących okresy pracy w gospodarstwie rolnym w latach 1964-1969 (5 lat po 2 miesiące w roku), Sąd ten stwierdził, że wnioskodawca posiada na dzień 1 stycznia 1999 r. ogólny staż ubezpieczeniowy w wysokości 25 lat. Nadto, w ocenie Sądu Okręgowego, należy także zaliczyć wnioskodawcy okres pracy w gospodarstwie rolnym w 1971 r., tj. od zakończenia pracy w KWK „N.” w dniu 2 marca 1971 r. do czasu podjęcia studiów w październiku 1971 r.

Odnosząc się natomiast do przesłanki okresu pracy w szczególnych warunkach, Sąd ten wskazał, iż nawet gdyby uznać, że w okresie zatrudnienia w KWK „S.” S.A. od dnia 13 października 1971 r. do dnia 2 czerwca 1976 r. ubezpieczony pracował w warunkach szczególnych, to jednak jest to zbyt krótki okres, aby łącznie z niespornie zaliczonym przez organ rentowy okresem 8 lat 1 miesiąca i 18 dni pracy górniczej, wnioskodawca posiadał łącznie wymagany staż 15 lat pracy w warunkach szczególnych. Do tego stażu nie można bowiem, w ocenie Sądu Okręgowego, zaliczyć wnioskodawcy okresu pracy od dnia 3 czerwca 1976 r. do dnia 31 maja 1984 r. w KWK „W.” na stanowisku inspektora postępu

technicznego d.s. transportu i urządzeń pozaprzodkowych, gdyż w tym okresie pełnił swoje obowiązki na powierzchni, tj. nie była to praca górnicza pod ziemią.

W apelacji od przedstawionego rozstrzygnięcia ubezpieczony zarzucił Sądowi pierwszej instancji naruszenie art. 39 w związku z art. 46 ustawy emerytalnej, poprzez ich pominięcie, co uniemożliwiło ubezpieczonemu obniżenie wieku do nabycia uprawnień emerytalnych. Apelujący wniósł zatem o zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie odwołania przez przyznanie wnioskodawcy prawa do emerytury z tytułu obniżenia wieku emerytalnego oraz zasądzenie od organu rentowego na rzecz odwołującego kosztów postępowania wg. norm przepisanych.

Sąd Apelacyjny [...] wyrokiem z dnia 16 września 2014 r. oddalił apelację ubezpieczonego.

Przyjmując ustalenia poczynione przez Sąd pierwszej instancji, jako własne, Sąd Apelacyjny wskazał, iż w przedmiotowej sprawie kwestia sporna sprowadzała się do wyjaśnienia, czy ubezpieczonemu przysługuje prawo do emerytury w obniżonym wieku na podstawie przepisów ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, w szczególności zaś w oparciu o art. 184 w związku z art. 39 oraz art. 46 w związku z art. 39 tej ustawy. W ocenie tegoż Sądu, wnioskodawcy nie przysługuje prawo do świadczenia na podstawie art. 46 w zw. z art. 39 omawianej ustawy. Otóż bowiem przepis art. 46 ust. 1 pkt 2 wymaga od ubezpieczonych, by wszystkie warunki do uzyskania emerytury spełnili do 31 grudnia 2008 r., tymczasem wnioskodawca wiek 60 lat osiągnął dopiero w 2011 r. Ponadto, wnioskodawca nie ma także prawa do emerytury w obniżonym wieku z tytułu pracy w warunkach szczególnych, bowiem na dzień wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, tj. 1 stycznia 1999 r. nie udowodnił wymaganych 15 lat szczególnego stażu ubezpieczeniowego.

Skargę kasacyjną od przedstawionego rozstrzygnięcia wywiódł Rzecznik Praw Obywatelskich, zarzucając wyrokowi Sądu drugiej instancji:

1) naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 184 w związku z art. 39 ustawy emerytalnej,

2) naruszenie konstytucyjnych wolności oraz praw człowieka i obywatela określonych w art. 67 w związku art. 2 Konstytucji RP, obejmujących ochroną prawo do zabezpieczenia społecznego w związku z zasadą zaufania obywatela do państwa i prawa.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w całości i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Zdaniem skarżącego Rzecznika Praw Obywatelskich, istota sporu w niniejszej sprawie sprowadza się do wyjaśnienia, czy odmowa prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym, na podstawie art. 184 w związku z art. 39 ustawy emerytalnej, mogła nastąpić z powodu braku spełnienia przez wnioskodawcę warunku posiadania stażu 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze.

Skarżący wskazał przy tym, że przepis art. 184 ustawy emerytalnej stanowi, co umknęło uwadze Sądu Apelacyjnego [...], że wykonywanie pracy górniczej uprawnia do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym przy zastosowaniu zarówno art. 32, jak i art. 39 ustawy emerytalnej, przy czym każdy z tych przepisów inaczej określa wymagane przesłanki do uzyskania prawa do tego świadczenia.

Z analizy tych przepisów wynika zatem, że na podstawie art. 184 w związku art. 32 ustawy emerytalnej oraz § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.), ubezpieczonym urodzonym po 31 grudnia 1948 r. emerytura przysługuje po osiągnięciu wieku emerytalnego wynoszącego: 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn, jeżeli na dzień 1 stycznia 1999 r. osiągnęli okres składkowy i nieskładkowy wynoszący 20 lat kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (w tym pracy górniczej).

W przypadku zaś ustalania emerytury na podstawie art. 184 w związku z art. 39 ustawy emerytalnej, nie znajduje uzasadnienia zastosowanie wymogu posiadania okresu 15 lat pracy w szczególnych warunkach. W tym przypadku, zgodnie z wykładnią językową, koniecznym jest wykazanie na dzień 1 stycznia

1999 r. co najmniej pięcioletniego okresu pracy górniczej, o której mowa w art. 50c ust. 1 ustawy emerytalnej, wykonywanej pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, albo pracy górniczej, o której mowa w art. 50c ust. 1 pkt 4 i 5 ustawy emerytalnej, wykonywanej stale i w pełnym wymiarze czasu pracy na odkrywce w kopalniach siarki i węgla brunatnego oraz w kopalniach otworowych siarki.

Skarżący podniósł przy tym, iż w sprawie bezspornym było, że wnioskodawca udowodnił 8 lat, 1 miesiąc i 18 dni pracy górniczej, o której mowa w art. 39 ustawy emerytalnej, w związku z tym, obniżenie powszechnego wieku emerytalnego mogło nastąpić o 4 lata. Wnioskodawca urodzony 6 stycznia 1951 r. w dacie wydania decyzji 26 września 2012 r. miał ukończone 61 lat. W postępowaniu sądowym uznano, że udowodnił 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych na dzień 1 stycznia 1999 r. Spełniał zatem warunki do przyznania emerytury w niższym wieku emerytalnym z tytułu legitymowania się okresami pracy górniczej wobec niespełniania warunków do górniczej emerytury, ponieważ udowodnił na dzień 1 stycznia 1999 r. co najmniej pięcioletni okres pracy górniczej wykonywanej stale i w pełnym wymiarze czasu pracy pod ziemią albo na odkrywce w kopalniach siarki i węgla brunatnego bądź w kopalniach otworowych siarki. Ta grupa ubezpieczonych nabywa bowiem prawo do emerytury w wieku wynikającym z obniżenia wieku - 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn - o 6 miesięcy za każdy rok takiej pracy, nie więcej jednak niż o 15 lat, o ile udowodni na dzień 1 stycznia 1999 r. okres składkowy i nieskładkowy, wynoszący odpowiednio co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna ma uzasadnione podstawy, albowiem – jak trafnie podnosi skarżący - Sąd drugiej instancji dokonał błędnej wykładni art. 184 w związku z art. 39 ustawy emerytalnej, poprzez bezpodstawne przyjęcie, że nabycie emerytury, na podstawie powołanych przepisów, uzależnione jest od spełnienia przesłanki - wynoszącego na dzień 1 stycznia 1999 r. – stażu 15 lat pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze.

1. W treści ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych przewidziano prawo do obniżenia powszechnego wieku emerytalnego z tytułu wykonywania pracy górniczej dla osób, które nie spełniają warunków do nabycia prawa do emerytury górniczej, na podstawie art. 50a ustawy emerytalnej. Do obniżenia powszechnego wieku emerytalnego uprawnia wykonywanie pracy górniczej, o której mowa w art. 50c ust. 1, wykonywanej pod ziemią stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, albo pracy górniczej, o której mowa w art. 50c ust. 1 pkt 4 i 5, wykonywanej stale i w pełnym wymiarze czasu pracy na odkrywcę w kopalniach siarki i węgla brunatnego oraz w kopalniach otworowych siarki.

Zatem, z obniżenia wieku emerytalnego z tytułu wykonywania określonej pracy górniczej skorzystać mogą ubezpieczeni urodzeni:

- przed dniem 1 stycznia 1949 r. (art. 39 ustawy emerytalnej),
- po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed dniem 1 stycznia 1969 r., po spełnieniu dodatkowych warunków (art. 46 w związku z art. 39 ustawy emerytalnej),
- po 31 grudnia 1948 r., po spełnieniu dodatkowych warunków (art. 184 w związku z art. 39 ustawy emerytalnej).

Powołane wyżej przepisy adresowane są do oznaczonych precyzyjnie kategorii ubezpieczonych, ustanawiając własne (odrębne) przesłanki warunkujące nabycie uprawnień emerytalnych.

Nie ulega przy tym wątpliwości, że ubezpieczony, urodzony w dniu 6 stycznia 1951 r., nie mógł zostać objęty dyspozycjami przepisów art. 39 i art. 46 w związku z art. 39 ustawy emerytalnej. Tezy te są bezsporne i nie wymagają dalszego omówienia.

Spór dotyczy natomiast wykładni normy art. 184 w związku z art. 39 ustawy emerytalnej.

2. Odnosząc się do treści powołanego wyżej zarzutu należy przypomnieć, iż Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał, że przepisy regulujące system zabezpieczenia społecznego ze względu na swoją istotę i konstrukcję podlegają wykładni ścisłej, co oznacza, iż nie powinno się stosować do nich wykładni celowościowej, funkcjonalnej lub aksjologicznej w opozycji do wykładni językowej, jeżeli ta ostatnia prowadzi do jednoznacznych rezultatów interpretacyjnych

(por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 16 sierpnia 2005 r., I UK 378/04; 23 października 2006 r., I UK 128/06; 29 stycznia 2008 r., I UK 239/07; 4 marca 2008 r., II UK 129/07; 19 maja 2009 r., III UK 6/09). Podkreślić przy tym trzeba, że przepisy prawa ubezpieczeń społecznych mają charakter norm bezwzględnie obowiązujących, co oznacza, iż instytucja emerytury w obniżonym wieku emerytalnym podlega ścisłej wykładni (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 lipca 2011 r., II UK 2/22).

3. Należy zatem wskazać, że w treści art. 184 ustawy emerytalnej (w pierwotnym brzmieniu) zostało przewidziane prawo do wcześniejszej emerytury dla zamkniętego katalogu ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., którzy w dniu wejścia ustawy w życie (1 stycznia 1999 r.) osiągnęli:

- okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymaganym w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż 60 lat - dla kobiet i 65 lat - dla mężczyzn oraz
- okres składkowy i nieskładkowy, o którym mowa w art. 27 (co najmniej 20 lat dla kobiet i co najmniej 25 lat dla mężczyzn).

Takim ubezpieczonym przysługiwała emerytura po osiągnięciu wieku przewidzianego w art. 39 ustawy pod warunkiem nieprzystąpienia do otwartego funduszu emerytalnego oraz (do dnia 1 stycznia 2013 r., tj. do wejścia w życie ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2012 r., poz. 637) rozwiązania stosunku pracy - w przypadku ubezpieczonego będącego pracownikiem.

W orzecznictwie sądowym wyjaśniono w sposób ogólny, iż art. 184 ustawy emerytalnej ustanawia własne (odrębne) przesłanki powstania uprawnień emerytalnych, a zwrot „po osiągnięciu wieku przewidzianego w art. 32, 33, 39 i 40” odnosi się wyłącznie do wieku emerytalnego określonego w tych przepisach, jednak bez odwoływania się do pozostałych warunków związanych z wiekiem. Z uwagi na to, prawo do emerytury na podstawie art. 184 ustawy emerytalnej nabywa ubezpieczony, który na dzień 1 stycznia 1999 r. legitymował się wymaganym okresem ogólnym i szczególnym, natomiast wiek emerytalny osiągnął po tej dacie, niezależnie od tego, czy w chwili dożycia wymaganego wieku miał

status pracownika, wykonywał inną pracę (np. prowadził działalność gospodarczą), czy też w ogóle nie był zatrudniony (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2007 r., II UZP 14/06 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 lipca 2007 r., I UK 62/07).

Ponadto, podnieść trzeba, iż uprawnienie emerytalne określone w art. 184 ustawy emerytalnej adresowane jest do kategorii ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r. Zgodnie zaś z przepisem art. 24 ustawy emerytalnej (adresowym do tej samej kategorii ubezpieczonych), mężczyznom urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. przysługuje emerytura po osiągnięciu wieku emerytalnego:

- 65 lat (określonego do dnia 31 grudnia 2012 r. w ust. 1),
- 65 lat i 5 miesięcy – 67 lat (określonego od dnia 1 stycznia 2013 r. w ust. 1a i 1b, z zastrzeżeniem art. 46, 47, 50, 50a, 50e i 184).

Wobec powyższego, uznać należy, iż w treści art. 24 ust. 1 ustawy emerytalnej nie przewidziano odstępstwa od ogólnych zasad wydłużania wieku emerytalnego, obowiązujących od dnia 1 stycznia 2013 r., na mocy przepisów ustawy z 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2012 r., poz. 637), a jedynie przyjęto, poprzez użycie zwrotu; „z zastrzeżeniem”, że wiek emerytalny określony na podstawie art. 24 ust. 1a i 1b, stanowił będzie podstawę do wyliczenia obniżonego wieku emerytalnego, czyli wieku przewidzianego w art. 39. W kontekście normy art. 184 ustawy emerytalnej, należy zatem podkreślić, że dla ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., od dnia 1 stycznia 2013 r. wiek emerytalny określony w art. 24 ust. 1a i 1b, stanowi punkt wyjścia do zastosowania algorytmu, o jakim mowa w art. 39 cyt. ustawy.

Do dnia 31 grudnia 2012 r. przepis art. 39 cyt. ustawy odwoływał się do powszechnego wieku emerytalnego, wynoszącego 65 lat, zaś, do dnia 1 stycznia 2013 r. odwołuje się do wieku emerytalnego, o którym mowa w art. 27 ust. 2 i 3. Poczynając od 1 stycznia 2013 r., na podstawie art. 27 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, również wśród ubezpieczonych - mężczyzn urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. doszło do zróżnicowania wieku emerytalnego. Zgodnie z ust. 3 pkt 1 tegoż przepisu dotychczasowy wiek emerytalny, tj. 65 lat zachowany został jedynie w przypadku

tych urodzonych w okresie do dnia 31 grudnia 1947 r., po myśli pkt 2-5, w odniesieniu do ubezpieczonych urodzonych na przestrzeni 1948 r., doszło do jego wydłużenia od jednego do czterech miesięcy, w zależności od tego, w którym kwartale 1948 r. ubezpieczony przyszedł na świat.

Chociaż więc po dacie 1 stycznia 2013 r. art. 39 ustawy emerytalnej (adresowany do mężczyzn urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r.) w dalszym ciągu pozwala na obniżenie wieku emerytalnego, o którym mowa w art. 27 ust. 2 i 3, to w przypadku ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., podlegający obniżeniu wiek emerytalny ustalany winien być według wieku, o którym mowa w art. 24 ust. 1a i 1b.

W orzecznictwie Sądów powszechnych zaprezentowano słuszny pogląd zakładający, iż przyjęcie odmiennej wykładni w istocie prowadziłoby do nieuzasadnionego podwójnego uprzywilejowania niektórych ubezpieczonych, polegającego na możliwości skorzystania z uprawnienia do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym i jednocześnie z obniżenia wieku emerytalnego nieobowiązującego już dla tej grupy ubezpieczonych (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 19 maja 2015 r., III AUa 585/14 oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 19 marca 2015 r., III AUa 448/14).

4. Nie ulega przy tym wątpliwości, że jedną z przesłanek warunkujących nabycie prawa do opisanej wyżej emerytury jest osiągnięcie przez ubezpieczonego do dnia 1 stycznia 1999 r. szczególnego stażu ubezpieczeniowego w postaci okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymaganym w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż 65 lat - dla mężczyzn.

Wobec powyższego wyjaśnić należy co kryje się za pojęciem: „okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymaganym w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż 65 lat - dla mężczyzn”.

Dla wyjaśnienia tej kwestii niezbędne jest przyjęcie wstępnych założeń.

Po pierwsze, w treści art. 184 ustawy emerytalnej mowa jest o przepisach określających szczególny staż emerytalny w postaci zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymaganym do nabycia prawa do

emerytury w wieku niższym niż 65 lat - dla mężczyzn. Ujęte w treści tego przepisu zastrzeżenie, poprzez użycie zwrotu: „wymaganym” - w odniesieniu do zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze - dotyczy rodzaju pracy określonego w tych przepisach, nie zaś okresu wykonywania tejże pracy. W przeciwnym razie, ustawodawca użyłby zapewne zwrotu: „okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymagany”.

Po drugie, analizowany przepis odwołuje się do przepisów dotychczasowych, czyli uchwalonych przed dniem 1 stycznia 1999 r.

Wobec tego wypada przypomnieć, że zgodnie z art. 53 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.) za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach uważano pracowników zatrudnionych pod ziemią. W uzasadnieniu uchwały z dnia 13 lutego 2002 r. (III ZP 30/01, OSNP 2002 nr 10, poz. 243) Sąd Najwyższy podał, iż za przepisy dotychczasowe określające zatrudnienie w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze należy uważać przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.), wydane na podstawie upoważnienia zawartego w art. 55 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). Ustawa ta utraciła moc na podstawie art. 195 pkt 5 ustawy emerytalnej i z dniem wejścia w życie tej ostatniej ustawy - 1 stycznia 1999 r. - odpadła wskazana wyżej delegacja ustawowa dla Rady Ministrów. Ustawa o emeryturach i rentach nie zawiera analogicznego upoważnienia, zatem przepis art. 194 stanowiący, że do czasu wydania przepisów wykonawczych przewidzianych w ustawie pozostają w mocy przepisy wykonawcze wydane na podstawie ustaw dotychczasowych, nie jest podstawą prawną zachowania mocy obowiązującej powołanego rozporządzenia. Zawarte w art. 184 ust. 1 pkt 1 ustawy emerytalnej (podobnie w treści art. 32 ust. 4 ustawy) odesłanie do przepisów dotychczasowych, sankcjonujących obowiązywanie rozporządzenia, można odnosić tylko do tych przepisów rozporządzenia, które regulują materię określoną w przepisie ustawy, a więc wiek emerytalny (co dotyczy emerytur opisanych art. 184 w zw. z art. 32 ustawy

emerytalnej), rodzaje prac lub stanowisk, oraz warunki, na jakich osobom wykonującym te prace przysługuje prawo do emerytury. W – stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. – Wykazie A, w dziale I, pod pozycją 1 oznaczono pracę pod ziemią.

Również w przepisach ustawy z dnia 1 lutego 1983 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin (Dz.U. z 1995 r. Nr 30, poz. 154 ze zm.) przyjęto, że pracę górniczą, do której zaliczano zatrudnienie pod ziemią w kopalniach węgla, uważa się za pracę wykonywaną w szczególnych warunkach, uprawniających do świadczeń określonych w art. 54 cyt. ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r.

W treści art. 50c ust. 1 pkt 1 – 3 ustawy emerytalnej w istocie powtórzono te zapisy, przyjmując – mówiąc w skrócie – iż za pracę górniczą uważa się zatrudnienie pod ziemią.

Wobec powyższego, aby nabyć, na podstawie art. 184 prawo do emerytury po osiągnięciu wieku przewidzianego w art. 39, ubezpieczony – prócz innych przesłanek - do dnia 1 stycznia 1999 r. winien dysponować co najmniej pięcioletnim okresem pracy górniczej pod ziemią. Rację ma zatem skarżący, twierdząc, że nabycie emerytury na podstawie powołanych przepisów nie jest uzależnione od spełnienia przesłanki – wynoszącego na dzień 1 stycznia 1999 r. – 15 lat stażu pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze.

5. Przedstawiona wyżej teza doznaje wsparcia w wynikach wykładni funkcjonalnej przepisu art. 184 ustawy emerytalnej zaprezentowanej w motywach wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2013 r. (II UK 381/12).

Otóż bowiem, wypada przypomnieć, że wyjaśniając cel ustawy emerytalnej, Trybunał Konstytucyjny w wyrokach z dnia 22 czerwca 1999 r., K 5/99 (OTK 2000 nr 5, poz. 100), z dnia 4 stycznia 2000 r., K 18/99 (OTK 2000 nr 1, poz. 1) oraz z dnia 12 września 2000 r., K 1/00 (OTK 2000 nr 6, poz. 185) stwierdził, że było nim wprowadzenie stabilnego systemu ubezpieczeń społecznych, w którym urzeczywistnione zostałoby prawo do zabezpieczenia społecznego w istniejących warunkach demograficznych i gospodarczych przez wprowadzenie efektywnego systemu emerytalno-rentowego, opartego na jednolitych zasadach dla wszystkich ubezpieczonych. Realizacji tego celu służyło, między innymi ograniczenie, stworzonych w poprzednio obowiązującym systemie ubezpieczeń społecznych,

zbyt szerokich możliwości wcześniejszego przechodzenia na emeryturę i obniżania wieku emerytalnego dla szeregu grup zawodowych. Nowy system emerytalny musiał przy tym przewidywać rozwiązania przejściowe, przy zachowaniu „zasady ewolucyjnego kształtowania uprawnień emerytalnych”, które wymagały uwzględnienia praw wcześniej nabytych lub ich uzasadnionych ekspektatyw, znajdujących pokrycie w składkach na ubezpieczenie emerytalne. Dopiero taki sposób realizacji założeń ustawy o emeryturach i rentach mógł być bowiem uznany za zgodny z wartościami i normami konstytucyjnymi.

Zamiar ustawodawcy stopniowego „wygaszania” dotychczasowych szczególnych uprawnień emerytalnych niektórych ubezpieczonych, w tym pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, znalazł swoje odzwierciedlenie w strukturze ustawy emerytalnej. W ostateczności ustawa zachowała dotychczasowe zasady przechodzenia na wcześniejszą emeryturę dla zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze pracowników urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. (art. 32), ograniczając jednocześnie możliwości przechodzenia na emeryturę na uprzywilejowanych zasadach dla będących pracownikami ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r. a przed dniem 1 stycznia 1969 r. (art. 46 ust. 1). Obie regulacje mają przejściowy charakter, gdyż pierwsza dotyczy tych ubezpieczonych, którzy w dniu wejścia ustawy w życie osiągnęli wiek co najmniej 50 lat, druga natomiast odnosi się do tych ubezpieczonych, którzy przesłanki nabycia prawa do wcześniejszej emerytury spełnią do końca 2007 r. Ustawa emerytalna w obejmującym przepisy przejściowe rozdziale 2 działu X zawiera w treści art. 184 szczególną regulację intertemporalną dotyczącą niektórych ubezpieczonych zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze przed dniem 1 stycznia 1999 r.

Art. 184 ustawy emerytalnej nie odsyła w zakresie warunków nabycia prawa do wcześniejszej emerytury do art. 39 ustawy, jak czyni to art. 46, lecz ustanawia własne przesłanki nabycia tego prawa. Odnosi się on do tych ubezpieczonych urodzonych poczynając od dnia 1 stycznia 1949 r., którzy w dniu wejścia ustawy w życie nie osiągnęli jeszcze wymaganego wieku (obniżonego na podstawie art. 39), lecz w całości spełnili do tej daty ustawowo określone wymagania stażowe, a co za

tym idzie - ich uprawnienie emerytalne na podstawie dotychczasowych zasad znajdowało pokrycie w odprowadzonych do dnia 31 grudnia 1998 r. składkach na ubezpieczenie społeczne. Tacy ubezpieczeni mogą zatem realizować prawo do emerytury na „starych” zasadach, po osiągnięciu wieku emerytalnego określonego w art. 39 ustawy.

Reasumując, prawo do emerytury z art. 184 ustawy emerytalnej nabywa ubezpieczony urodzony po dniu 31 grudnia 1948 r., który w dniu wejścia w życie ustawy spełnił określone w niej warunki stażowe, a po tej dacie osiągnął wymagany wiek, niezależnie od tego, czy w chwili osiągnięcia tego wieku wykonywał pracę w szczególnych warunkach lub był pracownikiem wykonującym inną pracę, czy też pozostawał w zatrudnieniu na innej podstawie niż stosunek pracy, bądź nie pozostawał w jakimkolwiek zatrudnieniu, z tym, że w przypadku pozostawania w stosunku pracy prawo do emerytury uzależnione było od jego rozwiązania (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2007 r., II UZP 14/06 oraz wyroki tego Sądu z dnia 18 lipca 2007 r., I UK 62/07; z dnia 6 grudnia 2007 r., I UK 132/07; z dnia 21 maja 2009 r., II UK 370/08 i z dnia 14 czerwca 2012 r., I UK 1/12). Osiągnięcie do dnia 1 stycznia 1999 r. okresu pracy w szczególnych warunkach, o którym mowa w art. 184 ustawy emerytalnej, wyłącza przy tym ponowne ustalanie tego okresu po osiągnięciu wieku emerytalnego, według zasad wynikających z art. 32 ust. 1a pkt 1 tego aktu (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 23 kwietnia 2010 r., II UK 313/09 i z dnia 13 lipca 2011 r., I UK 12/11).

6. Należy zauważyć, że zgodnie z art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej prawo do świadczeń określonych w ustawie powstaje z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do jego nabycia. Wówczas też, na wniosek osoby uprawnionej, organ rentowy wydaje decyzję o przyznaniu tego prawa (art. 116 i art. 118 ustawy emerytalnej). Niespełnienie przez ubezpieczonego ustawowych warunków koniecznych do przyznania świadczenia powoduje wydanie decyzji odmownej, również wtedy, gdy niespełniona została tylko jedna z przesłanek nabycia prawa do świadczenia, np. rozwiązanie stosunku pracy. Wypada dodać, iż w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych postępowanie sądowe wszczyna się na skutek odwołania wniesionego od decyzji organu rentowego, które zastępuje pozew. Kognicję sądu ubezpieczeń społecznych określa art. 476 § 2 w związku z

art. 477⁹ k.p.c. W świetle powyższych unormowań sąd ten rozpoznaje odwołania od decyzji organów rentowych w wymienionych w powołanych przepisach sprawach, między innymi dotyczących emerytur i rent. W judykaturze utrwalony jest pogląd, w myśl którego zakres rozpoznania i orzeczenia (przedmiot sporu) w tych sprawach wyznaczony jest w pierwszej kolejności przedmiotem decyzji organu rentowego zaskarżonej do sądu ubezpieczeń społecznych, a w drugim rzędzie przedmiotem postępowania sądowego determinowanego zakresem odwołania od tejże decyzji (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 września 2000 r., II UKN 685/99 oraz postanowienia z dnia 13 maja 1999 r., II UZ 52/99 i z dnia 13 października 2009 r., II UK 234/08).

Sąd ubezpieczeń społecznych ocenia legalność decyzji organu rentowego według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania, co wynika z istoty postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, w którym sąd dokonuje kontroli wyłącznie tych rozstrzygnięć o prawach i obowiązkach stron stosunku ubezpieczenia społecznego, które zostały uprzednio podjęte przez organ rentowy. Innymi słowy, zakres kognicji sądu ubezpieczeń społecznych jest ściśle uzależniony od tego, co było przedmiotem rozstrzygnięcia organu rentowego. W drodze wyjątku od tej zasady, orzecznictwo sądowe, odwołując się do normy art. 316 § 1 k.p.c., dopuszcza możliwość uwzględniania przez sąd okoliczności niebędących przedmiotem decyzji organu rentowego, wówczas, gdy podstawa faktyczna rozstrzygnięcia zawartego w wyroku sądu dotyczy „okoliczności pewnych”. Wydanie w takiej sytuacji wyroku prowadzi do swoistego „skrócenia procedury” i jest podyktowane względami ekonomii procesowej. Eliminuje konieczność wystąpienia do organu rentowego przez osobę uprawnioną z kolejnym - tym razem zasadnym - wnioskiem o świadczenie niewątpliwie należne. To stanowisko jest konsekwentnie prezentowane w orzecznictwie (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 4 lipca 2000 r., II UKN 55/00; z dnia 18 kwietnia 2001 r., II UKN 335/00; z dnia 20 maja 2004 r., II UK 395/03; z dnia 25 stycznia 2005 r., I UK 152/04 i z dnia 2 sierpnia 2007 r., III UK 25/07).

Uogólniając, należy stwierdzić, że na podstawie art. 316 § 1 k.p.c. sąd ubezpieczeń społecznych - kierując się względami ekonomii procesowej - może wyjątkowo zmienić decyzję organu rentowego i przyznać prawo do świadczeń z

ubezpieczeń społecznych, jeżeli podstawą odmowy przyznania świadczenia w postępowaniu przed organem rentowym było niespełnienie któregoś z wymaganych prawem warunków, a w toku postępowania sądowego warunek ten został niewątpliwie spełniony, na przykład gdy wnioskodawca ubiegający się o emeryturę osiągnął wiek emerytalny po wniesieniu odwołania do sądu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2013 r., I UK 55/13).

7. Natomiast, skoro wniosek emerytalny ubezpieczonego H. M., urodzonego 6 stycznia 1951 r., rozpoznany został decyzją organu rentowego z dnia 26 września 2012 r., to zgodnie z ogólną zasadą stanowiącą, iż do stosunków prawnych powstałych przed dniem wejścia w życie przepisów nowelizujących stosuje się prawo dotychczasowe, wobec braku odmiennych zapisów w treści ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz o niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2012 r., poz. 637), do żądania emerytalnego ubezpieczonego stosować należy przepisy emerytalne w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 2012 r. Inaczej mówiąc, nabycie prawa do emerytury następuje na podstawie stanu prawnego obowiązującego w dniu spełnienia wszystkich warunków wymaganych do jej nabycia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 2015 r., I UK 225/14).

Mając na względzie przedstawione okoliczności Sąd Najwyższy uznał, że skarga kasacyjna ma uzasadnione podstawy i na mocy art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł o uchyleniu zaskarżonego wyroku i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania.